

Kolhorn, zeilend verleden bepaald door dijken

De steiger langs de Westfriese dijk is nog steeds goed bezet. Het zijn vooral motorjachten met daartussen een enkele mast van een zeilboot. De forse zeetjalk *Aquarius* aan de Ansjoviskade trekt meteen de aandacht, maar ietwat verscholen onder de steile dijk ligt nog een zeilscheepje uit het verleden. Het is de KH 44, een 'ansjovis jol' uit 1900. Een blik rondom toont land zover het oog reikt. Waar kwam die ansjovis dan vandaan?

lag nog steeds aan zee. Deze ligging zorgde door de eeuwen heen uiteraard voor maritieme bedrijvigheid. Zo hebben Kolhorners als Groenlandvaarders nog de walvisvaart bedreven. Dichter bij huis werd er op zeegras gevist. Het zeegras of 'wier' werd in die tijd gebruikt bij de aanleg van dijken, de zogenaamde 'wierdijken'.

Met de lichterschipperij in de achttiende eeuw beleefde de scheepvaart van Kolhorn zijn bloeiperiode. Bijna de helft van de mannelijke beroepsbevolking was toen schipper of schippersknecht. Met de lichterscheperen werd de lading van de grote VOC-schepen van de Rede van Texel overgenomen en al zeilend naar Amsterdam gebracht. Met de opening van het Noordhollandsch Kanaal in 1824 (zie SdZ 2015,3) was het echter gedaan met de lichterschipperij.

Een andere tak van scheepvaart was de turfvaart met tjalken. De turf werd over de Zui-

links: Ansjovisjollen uit Kolhorn en Winkel (WIN) onder zeil in de buitenhaven van Kolhorn richting de Zuiderzee

onder: Kaart uit het eind van de 17e eeuw gemaakt door Nicolaus Visscher (Rijksarchief Haarlem)

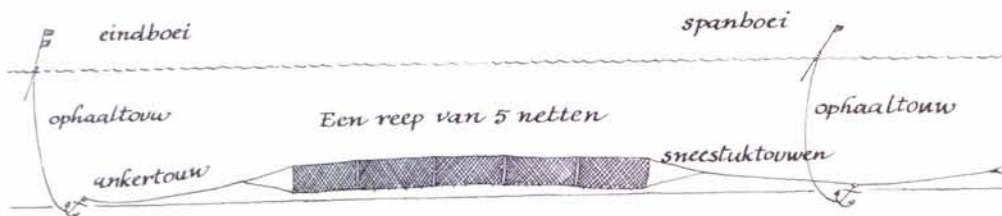
derzee aangevoerd en in Kolhorn over de Westfrieze zeedijk in turfschuren opgeslagen. Van daaruit voorzagen Kolhorer binnenschippers het achterland van turf. Eén van deze schuren is gerestaureerd en hierin is nu een museum over de geschiedenis van Kolhorn gevestigd. Andere goederen die werden overgeslagen waren brandhout, stenen, kaas, mest en wier. Daarnaast was het veetransport van de eilanden Texel en Wieringen naar Kolhorn van belang.

Achter een zeesluis

In de tweede helft van de negentiende eeuw gingen de Kolhorners zich steeds meer toeleggen op de visserij. Door de groeiende bevolking in de Hollandse steden maakte de Zuiderzeevervisserij na 1850 een sterke groei door en ook Kolhorn profiteerde hiervan. Kolhorn lag toen echter niet meer direct aan de Zuiderzee. In de periode 1844–1847 waren namelijk de ondiepe buitendijkse Waard- en Groetgronden ingepolderd. De natuurlijke geul tussen deze gronden, het Kolhorderdiep, bleef (gelukkig) bestaan. Aan het eind van het Kolhorderdiep werd een zeesluis gebouwd

Kolhorn ligt nu zo'n beetje in het midden van de Kop van Noord-Holland, maar vroeger was dat anders. Kolhorn (toen Colhorn) is ontstaan rond 1300 aan de 126 kilometer lange Westfrieze Omringdijk welke in die periode werd aangelegd. Kolhorn lag toen direct aan de Zuiderzee. Na de aanleg van de Zijpe- en later de Wieringerwaardpolder rond 1600 werd de Zuiderzee ten westen van Kolhorn een stukje kleiner, maar het

boven: Visserij zijn samen met een aantal vrouwen bezig met het 'koppelen of plukken' van de netten

onder: Een reep met ankers en (eind)jonen

met daarachter een buitenhaven en een geul met strekdammen die naar het diepere water van de Zuiderzee leidde. Door deze Waard- en Groetpolders kwam Kolhorn achter een sluis en iets landinwaarts te liggen. Strikt genomen was het daarmee Zuiderzeehaven af.

Visserij op ansjovis

De vissers uit Kolhorn visten in de zomer op paling en in de winter op bot en schar. Ook viste men op ansjovis en deze visserij zou uitgroeien tot de belangrijkste visserij. Er werd op meerdere manieren op ansjovis gevist: met de zegen, fuik, kuil of het (dure) handgebreide staandwant. In 1883 kwamen er massaal goedkope, machinaal gebreide netjes op de markt. De visserij op ansjovis kwam hiermee voor veel mensen binnen bereik en nam flink toe. Een geluk voor de Kolhorners was, dat de verschuiving naar de

staandwantvisserij ook een verandering van de visgronden teweegbracht. Vooral de hoek Enkhuizen – Medemblik – Kolhorn bleek zeer geschikt voor de visserij met de staande ansjovis netten. De ansjovis groeide in korte tijd uit tot het belangrijkste product voor de vissers in Kolhorn en vooral tussen 1900 en 1925 zorgde dit kleine visje voor veel werk. Op zee, maar ook op de wal.

De visserij

Ansjovis lijkt op haring en behoort ook tot de orde van haringachtigen, maar met een gemiddelde lengte van 16 cm is de slankere ansjovis veel kleiner. Het is een zoutwatervis uit de Atlantische Oceaan die in het voorjaar noordwaarts trekt, naar de brakke kustwateren om er te paaien. Zo ook naar de Zuiderzee. De visserij op ansjovis was dus een seizoensmatige visserij die in mei begon en duurde tot half juli.

De (machinaal vervaardigde) staande netten hadden een lengte van 10 meter bij een hoogte van 2,5 meter. Vijf netten aan elkaar

geknoopt vormden een 'reep'. Een 'beug' bestond uit 10 repen. Het netwerk had dan een lengte van 500 meter, met ankertouwen meegerekend wel een kilometer. De netten werden in de middag geschoten en stonden de nacht over. De volgende morgen zeilden de vissers dan al vroeg uit om de netten te halen. De netten werden over het boord naar binnen getrokken en lagen met de ansjovis erin op de buikdenning, waarna het zo gauw mogelijk weer richting haven ging.

Werkgelegenheid

Terug in de haven werden de netten over een stelling gehaald om te worden 'gekoft en geplukt'. Dit gebeurde meestal door vrouwen, daarbij vaak geholpen door de kinderen. De koppen werden tussen duim en wijsvinger van het lichaam afgeknepen en de ingewanden eruit geplukt. Als de netten zo 'geklaard' waren zeilden de vissers weer uit. De geplukte 'ansjoo' werd verzameld en in manden naar de zouterijen gebracht. Ansjovis leent zich bij uitstek om te zouten. In olie of boter gebakken, gerookt of gekookt is de ansjovis niet lekker. In Kolhorn waren twee zouterijen. Hier werd de ansjovis gepekeld en daarna, met de 'gekopte' kant naar buiten, laag voor laag, met zout bestrooid en ingelegd in een houten vaatje, 'anker' genoemd. Het gewicht van een ansjovisanker was 30 kilo en bevatte rond de 3500 visjes. Door

deze manier van conservering was de ansjovis lang houdbaar, wel zes tot zeven jaar. De vangsten en daarmee dus ook de werkgelegenheid waren uitermate wisselend van jaar tot jaar. Zo werden volgens de Jaarverslagen der Visscherij-inspectie in heel Nederland in 1889 slechts 1.600 ankers aangevoerd terwijl het jaar daarna de historische topvangst van 190.000 ankers opleverde. Ook 1901, 1902 en 1918 waren goede jaren met resp. 90.000, 100.000 en 90.000 ankers. Het dieptepunt was 1917 met 341 vaatjes ansjovis.

Ansjovis jol

Er bleek één type schip uitermate geschikt voor de visserij op ansjovis en dat was de Staverse jol. De gebreide staande netten waren heel kwetsbaar en de platbodem schepen met de zwaarden, klampen, berghout en andere "uitsteeksels" waren dus minder geschikt. Volgens de site van het Stamboek (SSRP) is de Staverse jol rond 1860 voor het eerst gebouwd. Vooral na 1883 (toen machinaal gebreide netten hun intrede deden) nam de bouw een enorme vlucht en zijn er maar liefst 200 stuks gebouwd in dertig jaar tijd.

Kenmerkend voor de Staverse jol zijn de volledig gladde invallende boorden, de platte verticaal staande spiegel en het ontbreken van zwaarden en berghout. Een ondiepe kiel, die over de gehele lengte onder het schip loopt, zorgt voor goede zeileigenschappen en een rustige ligging op het roer. Vanwege de visserij op ansjovis werd de Staverse jol ook wel ansjovis jol genoemd. In de bloeitijd van de visserij te Kolhorn bestond de vloot er naar schatting uit meer dan dertig jollen.

Einde visserij

Betekende de aanleg van de Westfriese Omringdijk rond 1300 ooit het begin van Kolhorn als haven aan de Zuiderzee, in 1929 zorgde dijk aanleg in het kader van de Zuiderzeewerken weer voor het einde van deze status. Met de aanleg van de Amsteldiepdijk tussen het eiland Wieringen en het vasteland van Noord Holland in 1924 waren de gevolgen aanvankelijk nog gunstig geweest. Het water voor Kolhorn werd rustiger en helderder en dit zorgde de eerste jaren nog voor goede ansjovis vangsten.

Met de sluiting van de dijk tussen Den Oever en Medemblik in juli 1929 was het afgelopen met de visserij vanuit Kolhorn en nadat de Wieringermeerpolder in 1930 was drooggevallen lag Kolhorn ineens midden tussen de polders. Via kanalen kan nu met staande mast nog wel Den Helder bereikt worden en met gestreken mast via Den Oever of Medemblik het IJsselmeer. Echter niet meer om op

ansjovis te vissen, want deze soort is na de totstandkoming van de Afsluitdijk in 1932 uit het IJsselmeer verdwenen.

KH 44

Net als in andere havens rond het IJsselmeer vaart ook in Kolhorn nog een gerestaureerde herinnering aan het visserijverleden rond. In 2000 kwam Hans Evenhuis uit Kolhorn toevalligerwijs op het spoor van een originele ansjovis jol uit die plaats. Deze stalen jol liep op 23 april 1900 van stapel bij de werf Nicolaas Witsen van de firma W.F. Stoel & Zoon te Alkmaar. De lengte was 6,72 m en de grootste breedte 2,82 m. Opdrachtgever was Pieter Bood IJz. uit Kolhorn en de jol kreeg KH 44 als visserijnummer. Van 1906 tot 1912 viste zijn zoon Cornelis IJsbrand Bood ermee. In de jaren daarna krijgt de jol diverse andere eigenaren en wordt in 1912 vernummerd naar BOL 7 (Broek op Langedijk), in 1913 naar KH 41 en in februari 1921 naar WIN 2 (Winkel). Arie de Graaf is dan sinds najaar 1919 de schipper/eigenaar.

De Graaf vist tot 1928 met de WIN 2 vanuit Kolhorn. Tot 1926 puur op de zeilen, want in dat jaar wordt een 6 – 8 pk benzine motortje in de jol gebouwd. Van 1928 tot 1932 verhuurt

hij zichzelf met de jol aan diverse aannemers, die werk uitvoeren bij de Zuiderzeewerken. Er wordt vrijwel niet meer mee gevestigd. Alleen in 1930 wordt het schip weer haastig klaargemaakt voor een paar maanden visserij vanuit Medemblik en Hoorn omdat de eigenaar het niet kan aanzien dat de ansjovis in dat jaar massaal de Zuiderzee intrekt. De reis naar Medemblik liep nu wel helemaal via Den Helder... In 1932 wordt de jol definitief uitgeschreven uit het visserijregister. De visserij-

boven: Het personeel van een ansjoviszouterij aan de Strook te Kolhorn poseert voor de foto naast de 'ansjovisankers'

onder: Jan Cornelis Kossen op het voordek van zijn tot 'Trijntje' omgedoopte jol. Het schip had haar ligplaats achter zijn huis aan de Badhuisweg op het 'Ponteiland' in de Voorzaan

De Ansjoviskade in 1925. De jol links op de voorgrond is (hoogstwaarschijnlijk) de KH 44. Aan de overkant zijn op de Westfriese zeedijk de turfschuren en de stellingen voor de netten te zien

linksonder: De KH 44 weer helemaal origineel

rechtsonder: Tijdens de Visserijweek Workum overnacht de bemanning van de KH 44 in Hindeloopen. Net als vroeger worden de staande netten daar dan op de wal 'geklaard', voordat ze weer gezet worden. Rechts schipper Frans Schepers, links Tines Kleine

vergunning wordt doorgestreept en voorzien van de tekst: 'Doorgehaald wegens afsluiting Zuiderzee'. Arie de Graaf wordt sluisknecht op de Westfriese sluis bij Kolhorn. De jol ligt afgemeerd naast de sluis en af en toe nog gebruikt voor een tochtje. In 1936 wordt het schip voor 150 gulden (zonder motor) verkocht aan een kennis, Jan Cornelis Kossen.

Pleziervaart

Kossen laat de jol meteen verbouwen. Het schip krijgt een flinke kajuit en een heel andere kleur: wit. De hele verbouwing kostte hem 938 gulden en werd uitgevoerd bij J. Langenberg Bootbouw te Zaandam. Ook werd een nieuwe 4 pk buitenboordmotor aangeschaft. Kossen vaart veel met de jol. Hij is goed bevriend met Cornelis Ijsbrand Bood die van 1906 tot 1912 met de jol gevist heeft als KH 44. Samen maken ze lange (zeil)tochten. Kossen is een, zeker voor die tijd, actieve

en betrokken watersporter. In maart 1950 en februari 1953 verschijnen zelfs artikelen van zijn hand over de zeewaardigheid van zijn Stavense jol in de *Waterkampioen* (met naschrift van redacteur Jan Loeff). Na het overlijden van Kossen in 1955 wordt de jol in 1957 verkocht. Tot het jaar 2000 kent het schip in totaal 5 verschillende eigenaren en thuishavens zoals Hoogvliet, Joure, Durgerdam en Andijk. Er wordt afwisselend veel of weinig met de jol gevaren en het onderhoud is navenant. Achterstallig onderhoud wordt dan weer door een nieuwe enthousiaste koper flink aangepakt. In maart 2000 wordt de jol aangeboden in de *Spiegel der Zeilvaart*. Klaus Roding koopt het schip, maar als hij merkt dat er in Kolhorn interesse bestaat om het schip te "repatriëren" en weer in zijn oorspronkelijke staat te herstellen is hij in oktober bereid tot verkoop.

Stichting Varend Erfgoed

Half november 2000 gaat de jol bij jachtwerf Van Zoonen in De Haukes het water uit en op een onderstel van een vrachtwagen richting een boerenschuur. De kajuit gaat eraf en het schip wordt door een groep vrijwilligers weer helemaal in de originele staat teruggebracht. Ook het voordek gaat eruit. Dit was gebruikelijk bij de meeste 'Westwal' jollen. Omdat er voornamelijk onder de hoge wal werd gevist kwam er weinig buiswater over. Na een win-

ter hard werken keert de jol op 12 mei 2001 in Kolhorn terug, als enig overgebleven exemplaar van de voormalige vissersvloot - iets langer dan een eeuw na haar eerste visreis. De jol wordt ondergebracht in een nieuw opgerichte Stichting Varend Erfgoed Kolhorn en krijgt ook haar eerste visserijnummer KH 44 weer op de boeg. De KH 44 heeft nu een vaste ligplaats in het Kolholnerdiep, tegenover het museum 'De Turfschuur'. In het seizoen worden op zondagen rondvaarten op het Kolhornerdiep gemaakt, net als vroeger zoveel mogelijk onder zeil.

Ook weer visserij

De jol laat regelmatig haar gezicht zien tijdens diverse nautische evenementen, maar de vrijwilligers hebben ook de visserij weer opgepakt. Niet professioneel, maar op evenementen van bijvoorbeeld de Vereniging Botterbehoud. Zo is de KH 44 al sinds 2001 een trouwe deelnemer aan de Visserijweek te Workum. Er wordt dan op de aloude manier onder zeil met staandwant gevist op het IJsselmeer. Weliswaar niet meer op ansjovis, maar wel op bot, snoekbaars, baars, witvis en wolhandkrab. Zo zorgen de vrijwilligers van de Stichting ervoor dat niet alleen de KH 44 voor Kolhorn behouden is gebleven, maar dat ook de kennis van de aloude techniek van het vissen met staande netten op de KH 44 behouden blijft. ☺

Bronnen:

Hans Evenhuis, 'Van ansjovis tot toerist, het avontuurlijke leven van de KH 44'

Dr. Y.N. Ypma, 'Geschiedenis van de Zuiderzeevisserij' en mondelinge informatie van Frans Schepers, schipper van de KH 44.

COMPLETE GESCHIEDENIS VAN KH44

Hans Evenhuis heeft de complete geschiedenis van de KH 44 in boekvorm op papier gezet. Dat lukte onder meer op basis van het speurwerk verricht door een nazaat van de eerste eigenaar (Kossen) van de jol na de visserijperiode. Het boek draagt de titel 'Van ansjovis tot toerist, het avontuurlijke leven van de KH 44'.